обґрунтовувалася теоріями природного права та суспільного договору, згідно з якими монарху надавалася влада над його підданими з метою забезпечення загального блага. Завдання адміністрації в поліцейській державі полягало в тому, щоб створити дійовий громадський порядок (поліцію). Центром влади в такій системі була абсолютна монархія, яка керувала з центру раціонально організованою ієрархією органів управління. Компетенція таких органів залишалась невизначеною, оскільки чиновники, які здійснювали волю монарха, були вільними від будь-яких правових обмежень, як і сам монарх. У поліцейській державі «урядова влада визначалася не стільки правовими нормами, скільки міркуваннями доцільності» [4, с.4].

Характерною властивістю поліцейського режиму була неймовірна регламентація громадського життя, дріб'язкова, настирлива опіка над підданими. Найбільш видатний її представник Х.Вольф убачав мету держави у здійсненні народного добробуту, народного щастя. Останнє розумілося в необмеженому та невизначеному смислі. На перший план висувався матеріальний бік і матеріальний добробут, сила та багатство. [4, с.5].

Досліджуючи феномен поліцейської держави, Б. А. Кистяківський дійшов до висновку, що держава «посідає місце народу, розглядає себе як самоціль та перетворює народ у підпорядкований засіб. Найбільш яскраво це виявляється в абсолютно-монархічній державі, де держава визнає себе не тільки самоціллю, а й єдино можливою метою в суспільній свідомості людей, намагається перетворити народні маси у знаряддя для здійснення своїх завдань» [4, с. 481].

Прийнято вважати поліцейську державу повною протилежністю державі правовій, деякою історичною випадковістю. З таким твердженням можна погодитися лише у певній мірі. Поліцейська держава, виконавши свою місію, поступилася місцем, звичайно не без боротьби правовій державі. У контексті загальнофілософського та юридичного спору щодо поліцейської та правової держави, уявляється, що й соціальна держава своїми теоретичними підвалинами має як державу правову, так й поліцейську. Від першої вона сприйняла цінність прав людини, ідею свободи, від іншої – ідею гідного існування.

Список бібліографічних посилань

1. Кант И. Метафизические начала учения о праве // Сочинения : в 6 т. М. : Мысль, 1965. Т. 4., ч. 2. 326 с.

2. Гегель Г. В. Ф. Сочинения : в 14 т. М. : Соцэктгиз, 1934. Т. 7. 384 с.

3. Гессен В. М. Лекции по полицейскому праву. СПб. : Право, 1907. 240 с.

4. Кистяковский Б. А. Социальные науки и право: очерки по методологии социальных наук и общей теории права. М. : М. и С. Сабашниковы, 1916. 708 с.

Одержано 05.04.2019

УДК 340.132:351.74(479.22)

Павло Васильович ХОТЕНЕЦЬ,
кандидат юридичних наук,
суддя Господарського суду Харківської області,
доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

ОБМЕЖЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ ГРУЗІЯ

Здійснюючи аналіз нормативної бази Республіки Грузія, що стосується обмежень в діяльності правоохоронних органів, в першу чергу, варто звернути увагу на положення, що встановлені Законом Грузії «Про поліцію» Характеризуючи приписи цього закону, слід зазначити, що нормативні обмеження діяльності поліції починають зустрічатися вже у статтях, що присвячені основним принципам діяльності поліції. Так, ст. 9 передбачає необхідність захисту і поваги основних прав і свобод людини викладаючи наступне: «Форми, методи і засоби здійснення діяльності поліції не повинні зазіхати на честь і гідність людини, порушувати права людини на життя, фізичну недоторканність і право власності, а також інші основні права і свободи, заподіювати невиправдану шкоду навколишньому середовищу. При проведенні поліцейських заходів не допускається застосування тортур, нелюдське і таке, що принижує гідність поводження» [1].

© Хотенець П. В., 2019

Також, як і у інших країнах світу, законодавством Грузії введено політичні обмеження стосовно працівників правоохоронних органів. На підтвердження цієї тези можна навести положення ст. 14 стосовно політичної нейтральності: «поліцейський здійснює свої повноваження з дотриманням принципу безпартійності. Поліцейський не має права використовувати свій службовий стан в партійних інтересах якого-небудь політичного суб'єкта» [1].

Продовжуючи аналіз цього питання неможливо обійти увагою і той факт, що унікальністю законодавства Грузії (ст. 13 Закону Грузії «Про поліцію» [1]) є розкриття суті принципу здійснення дискреційних повноважень (передбачає свободу вибору поліцейським найбільш оптимального заходу у відповідності із принципом достатності).

Також п. 2 ст. 28 цього Закону передбачається, що застосовувані поліцією технічні засоби і методи їх застосування не повинні обмежувати честь і гідність людини, порушувати основні права і свободи людини, визнані Конституцією Грузії, створювати загрозу життю та здоров'ю людини, завдавати шкоди навколишньому середовищу [1]. А стосовно застосування вогнепальної зброї, то п. 2 ст. 31 «Поліцейський має право застосовувати вогнепальну зброю і спеціальні засоби тільки в разі проходження ним спеціальної підготовки», п. 3 ст. 31 «Поліцейський зобов’язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї, дати йому розумний строк для виконання законного вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи або (та) поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що створилася таке попередження невиправдано або неможливо.

Передбачається і вичерпний перелік підстав застосування вогнепальної зброї п. 5 ст. 34 Закону: «Поліцейський має право як крайній захід застосовувати вогнепальну зброю: а) для захисту особи і себе від небезпеки, що загрожує їх життю або (і) здоров'ю; б) для звільнення особи, незаконно позбавленого волі; в) для припинення втечі особи, затриманої, за наявними у поліцейського попередніми даними, за насильницькі дії або за особливо тяжкий злочин; г) з метою припинення насильницького злочину в разі надання особою опору поліцейському; д) при відбитті нападу на об'єкт, що охороняється, державний орган або (і) громадську організацію; е) для захисту людини від нападу небезпечного тваринного; ж) для пошкодження транспортного засобу з метою його зупинки, якщо дії водія представляють реальну загрозу життю або (і) здоров'ю людей і водій не підпорядковується неодноразового вимогу поліцейського зупинити транспортний засіб, крім пострілу в рухомий транспортний засіб з рухомого транспортного засобу» [1]. Також визначається, що застосування вогнепальної зброї, поєднане з небезпекою смертельного поранення, допускається тільки у випадках необхідного відбиття нападу або (і) крайньої необхідності (п. 8 ст. 34 Закону) [1]. Водночас, п. 9 ст. 34 Закону визначаються заборони застосовувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також в вогненебезпечних і вибухонебезпечних місцях, крім випадків необхідної відбиття нападу або (і) крайньої необхідності [1].

Достатньо цікавою є норма, що передбачена п. 10 ст. 34 Закону, що передбачає, що поліцейський зобов'язаний негайно повідомити свого безпосереднього начальника і прокурора про активне застосування вогнепальної зброї [1].

Окрім обмеження щодо застосування вогнепальної зброї, у ст. 35 Закону Грузії «Про поліцію» введено обмеження застосування примусових заходів: «1. Забороняється застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї щодо вагітних жінок, неповнолітніх, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків вчинення ними збройного або групового нападу, надання поліцейському збройного опору, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відобразити такий напад і опір іншими способами і засобами неможливо. 2. Винятком з пункту першого цієї статті є випадок, коли незастосування фізичної сили і спеціальних засобів робить неможливим виконання поліцейських функцій» [1].

Звертаючи увагу на положення Закону «Про Службу державної безпеки Грузії» [2], слід вказати про те, що в тексті цього Закону містяться часові обмеження, що передбачено п. 11 ст. 7: «Термін повноважень Начальника Служби становить 6 років. Обчислення цього терміну починається з дня, наступного за днем закінчення терміну повноважень попереднього Начальника Служби» [2] і п. 12 ст. 7: «Не дозволяється призначати на посаду Начальника Служби одне і те ж особа двічі поспіль. Особа, призначена на посаду Начальника Служби, не може бути повторно призначена на посаду Начальника Служби протягом 6 років після закінчення терміну повноважень або дострокового припинення повноважень» [2]. Питання ж обмеження поєднання служби і здійснення підприємницької діяльності передбачено ст. 8 і ст. 28 цього Закону. Ст. 30 Закону чітко визначає обмеження, що встановлені при прийнятті на Службу.

Також Закон «Про Службу державної безпеки Грузії» [2] у ст. 23 визначає обмеження у застосуванні засобів примусу; у ст. 24 визначає обмеження у застосуванні фізичної сили; у ст. 25 визначає обмеження у застосуванні спеціальних засобів; у ст. 26 визначає обмеження у застосуванні вогнепальної зброї.

Новелою у обмеженні повноважень правоохоронних органів Грузії є положення ст. 3 Закону Грузії «Про порядок комунікації з суддями загальних судів», де чітко зазначено: «з моменту надходження справи до суду і до вступу в законну силу судового рішення, винесеного у даній справі, а також на стадії розслідування кримінальної справи забороняється комунікація з суддею учасників процесу, зацікавлених осіб, публічних службовців, державних службовців, державно-політичних посадових осіб та політичних посадових осіб, пов'язана з розглядом конкретної справи або питання або (і) передбачуваним результатом справи і порушує принципи незалежності, неупередженості суду (судді) і змагальності судового процесу» [3]. Статтями 4 – 9 цього Закону передбачається відповідальність за порушення цієї норми.

Список бібліографічних посилань

1. О полиции : закон Грузии от 04.10.2013 № 1444-Ic // Законодательный вестник Грузии : сайт. URL: https://matsne.gov.ge/ru/document/download/2047533/1/ru/pdf (дата звернення: 06.03.2019).

2. О Службе государственной безопасности Грузии : закон Грузии от 08.07.2015 № 3921-вс // Законодательный вестник Грузии : сайт. URL: https://matsne.gov.ge/ru/document/download/2905260/1/ru/pdf (дата звернення: 06.03.2019).

3. О порядке коммуникации с судьями общих судов : закон Грузии от 11.07.2007 № 5273-вс // Законодательный вестник Грузии : сайт. URL: https://matsne.gov.ge/ru/document/download/19774/4/ru/pdf (дата звернення: 06.03.2019).

Одержано 11.03.2019

УДК 342.9.(477)

Андрій Вікторович ХРІДОЧКІН,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін
Дніпровського гуманітарного університету;
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9387-8864

ЩОДО ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ»

Правоохоронні органи наділені важливими повноваженнями щодо здійснення правоохоронної діяльності, а тому встановлення змісту такої категорії як «правоохоронний орган» дозволить визначити існуючу систему правоохоронних органів України.

Аналіз чинного законодавства засвідчує, що лише два державних органи прямо визначені законодавством правоохоронними – Служба Безпеки України (ст. 1 Закону України «Про Службу безпеки України) та Управління державної охорони України (ст. 11 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»»). Дещо розширяє коло правоохоронних органів Закон України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів», у ст. 2 якого наведено їх перелік, до якого віднесені «органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції» [1].

Однак, на думку частини авторів, цей перелік є неповним, оскільки в ньому не враховані ті державні органи, які певною мірою також здійснюють правоохоронні функції. На їх переконання, до правоохоронних слід, окрім зазначених, віднести органи та установи юстиції, Раду національної безпеки та оборони України, адвокатуру тощо [2, с. 219–220]. Щоправда, дана точка зору зазнає гострої критики з боку інших дослідників. Зокрема, С. С. Шоптенко висловлює принципову незгоду з віднесенням до переліку правоохоронних органів тих з них, які виконують окремі правоохоронні дії, пов’язані з охороною права, лише принагідно – паралельно зі здійсненням власних основних (не правоохоронних) завдань. Автор також зауважує, що в Україні, згідно чинного законодавства, можлива лише державна правоохоронна діяльність, і не погоджується із

© Хрідочкін А. В., 2019